

**საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის აღმოსავლური
პოლიტიკა : ურთიერთობა ჩრდილოეთ კავკასიასთან (1918-1921)**

გიორგი ბაციკაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ისტორიის დოქტორანტი.
საქართველო, 6010 ბათუმი, ნინოშვილის ქ. 32/35
+995593592100. Giorgibatsikadze21@gmail.com.
<https://orcid.org/0000-0002-8671-8667>

აბსტრაქტი

სამეცნიერო სტატია ეხება საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ურთიერთობას ჩრდილოეთ კავკასიასთან, ანალოგიურებს მის სპეციფიკურ ხასიათს 1918-1921 წლებში არსებული მდგომარეობის გათვალისწინებით და წარმოაჩენს ურთიერთობის ძირითად პრინციპებს.

1918 წელს საქართველომ დამოუკიდებლობა აღიდგინა, პროცესი ურთულესი საერთაშორისო და შიდა გამოწვევების ფონზე წარიმართა. დამოუკიდებლობა გამოაცხადა მთიელთა რესპუბლიკამაც, რომელიც ჩრდილოეთ კავკასიის ძირითად ნაწილს მოიცავდა. ჩამოყალიბების პროცესში მყოფი სახელმწიფოების დამოუკიდებლობას საერთო ძალა ებრძოდა, ჯერ თეთრგვარდიული, შემდეგ კი ბოლშევიკური რუსეთის სახით. საერთო ბრძოლაში წარმატებისთვის ორივე მხარე კარგად აცნობიერებდა კავკასიის კონსოლიდაციის მნიშვნელობას.

საქართველოს დემოკრატიულმა რესპუბლიკამ უმწვავესი პოლიტიკური კრიზისებისა და მეზობელთა ტერიტორიული

პრეტენზიების ფონზე დაიწყო სიცოცხლე, რასაც თან ემატებოდა ბოლშევიკების ანტისახელმწიფოებრივი მოქმედებები ქვეყნის შიგნით. ლოგიკურად, სახელმწიფოს შემოსავლების კოლოსალური ნაწილი თავდაცვაზე იხარჯებოდა, რაც სერიოზულ ფინანსურ პრობლემებს ქმნიდა, ჯეროვანი რეფორმების განხორციელებისა და სრულფასოვანი ჩამოყალიბების პროცესს აფერხებდა. თუმცა, ქვეყნის პირდაპირ ინტერესებში შედიოდა ჩრდილოეთ კავკასიის თავისუფლება, რამდენადაც იგი რუსეთისგან თავდაცვის ფარს ქმნიდა და სრულიად კავკასიის დამოუკიდებლობას აძლიერებდა. აქედან გამომდინარე, საქართველოს მთავრობა თავისი არსებობის მანძილზე მხარს უწყვეტად უჭერდა მთიელთა რესპუბლიკას, როგორც პოლიტიკური, ისე მატერიალური რესურსით. მთიელთა ინტერესები იმდენად დაუკავშირდა საქართველოს, რომ ბოლოს იგი საქართველოსთან ავტონომიის უფლებით შეერთების თხოვნამდეც მივიდა.

წარმოდგენილი კვლევა ნათლად წარმოაჩენს ურთიერთსაჭიროებებსა და ინტერესებზე დამყარებული პოლიტიკური თანამშრომლობის შინაარსს. ქვეყნის მძიმე მდგომარეობის ფონზე ჩრდილოეთ კავკასიის უწყვეტი და მრავალმხრივი მხარდაჭერის კონტექსტი კი ცხადყოფს საქართველოს პირველი რესპუბლიკის მთავრობისთვის ჩრდილოელი მეზობლების თავისუფლების მნიშვნელობას.

სტატია ეფუძნება საარქივო დოკუმენტებს, სამეცნიერო ლიტერატურასა და პერიოდული პრესის მასალებს. ზოგიერთი წყარო და დეტალი პირველად შემოდის სამეცნიერო მიმოქცევაში.

საკვანძო სიტყვები: საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა; მთიელთა რესპუბლიკა; კავკასია; ბოლშევიკები; დენიკინი; კავკასიის კონფედერაცია; დამოუკიდებლობა; ქართული ლეგიონი.

შესავალი

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ისტორია ბევრ საყურადღებო და საზოგადოებისთვის ჯერ კიდევ ნაკლებად ცნობილ დეტალს მოიცავს. სახელმწიფოებრივი მშენებლობისა და რთულ გეოპოლიტიკურ კონიუნქტურასთან თავის გართმევის ისტორიული გამოცდილების გაზიარებას თანამედროვეობაშიც პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს. განსაკუთრებით კი იმ ფონზე, რომ პირველი რესპუბლიკის რეგიონული პოლიტიკისა და მეზობლებთან ურთიერთობების თავისებურებანი თანამედროვე კონტექსტშიც აქტუალურია. წარმოდგენილი კვლევის არსიც სწორედ საქართველოს ჩრდილოეთ კავკასიასთან ურთიერთობის, მიდგომების თავისებურებებისა და ძირეული მიზნების ანალიზში მდგომარეობს. შეიძლება ითქვას, რომ პირველი რესპუბლიკისთვის ჩრდილოეთ კავკასიის დამოუკიდებლობის მხარდაჭერა რეგიონული პოლიტიკის ერთ-ერთი საკვანძო დეტალი იყო, რაც ამავდროულად რეგიონის თავისუფლებისა და უსაფრთხოების მნიშვნელოვან კომპონენტად მიიჩნეოდა.

მოცემულ საკითხზე რამდენიმე მეტად საინტერესო და სიღრმისეული კვლევა არსებობს, რომელთაგან განსაკუთრებით აღსანიშნავია მაირბეკ ვაჩაგაევის, გიორგი მამულიას და მიხეილ ბახტაძის შრომები. ვაჩაგაევის 2022 წლის კვლევა კვლევა ეხება ქართული ლეგიონის ჩეჩნეთში მოქმედების ისტორიას,⁶⁸ მამულიას 2021 წლის სტატია დეტალურად აანალიზებს მთიელთა რესპუბლიკისა და ანტანტის ურთიერთობებს,⁶⁹ ბახტაძისა და მამულიას კიდევ ერთი ნაშრომი თავს უყრის რამდენიმე მნიშვნელოვან დოკუმენტს საქართველოს და ჩრდილოეთ კავკასიის 1917-1921 წლების ურთიერთობების შესახებ და წყარო-

⁶⁸ ვაჩაგაევი, მ. 2022. ქართული ლეგიონი ჩეჩნეთში (1919 წლის სექტემბერი - 1920 წლის დეკემბერი). საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევის ფონდი. <https://gfsis.org.ge/ge/publications/view/3205>.

⁶⁹ მამულია, გ. 2021. ანტანტის სახელმწიფოებისა და ჩრდილოეთ კავკასიის მთიელთა რესპუბლიკის ურთიერთობის ისტორიიდან (1919 წ.). საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევის ფონდი. <https://gfsis.org.ge/ge/publications/view/2912>.

მცოდნეობითი კუთხით ერთობ გამორჩეულია.⁷⁰ თუმცა, ჩვენ მიერ შემოთავაზებული სტატია იკვლევს საქართველოს მთავრობის მიდგომების თავისებურებებს, ქვეყნის მდგომარეობის გათვალისწინებით გაწეული მხარდაჭერის ფონზე წარმოაჩენს ჩრდილოეთ კავკასიის ადგილს ქვეყნის პოლიტიკაში და სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოაქვს საკითხთან დაკავშირებული ახალი საარქივო დოკუმენტები.

მეთოდები

წარმოდგენილი კვლევა ეფუძნება ისტორიზმისა და ობიექტური მსჯელობის ამომავალ პრინციპებს. მონაცემთა შეგროვების მეთოდით თავმოყრილია საკვლევ საკითხთან დაკავშირებული სხვადასხვა საარქივო დოკუმენტი, პერიოდული პრესის, სამეცნიერო თუ მემუარული ლიტერატურის მონაცემები. სტატია აანალიზებს თავმოყრილ მონაცემებს, ავითარებს მიზეზ-შედეგობრივ მსჯელობას და აჯამებს კვლევის შინაარსს.

შედეგები

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა და ჩრდილოეთ კავკასიის მთიელთა რესპუბლიკა საკუთარ დამოუკიდებლობას საერთო ძალის წინაშე იცავდნენ. ინტერესთა თანხვედრა, საერთო საჭიროებები და ძალთა კონსოლიდაციის აუცილებლობა მხარეებს კონფედერაციული კავშირისკენ უბიძგებდა. საქართველოს პირველი რესპუბლიკის ინტერესებში შედიოდა მთიელთა თავისუფლების განმტკიცება, რაც განაპირობებდა მთიელთა რესპუბლიკის უწყვეტ პოლიტიკურ და მატერიალურ მხადრაჭერას, 1919-1920 წლებში ჩეჩნეთში მთიელების მხარდამხარ იბრძოდა ქართული ლეგიონი და ზოგადად საქართველოს საერთაშორისო პოლიტიკაში კავკასიურ თანამშრომლობას ერთერთი წამყვანი ადგილი ეჭირა. მიუხედავად იმისა, რომ საერთო მიზნებისთვის კავკასიის ჯეროვანი გაერთიანება და საერთაშორისო მხარდაჭერის მოპოვება ვერ მოხერხდა, აღნიშნული

⁷⁰ ბახტაძე, მ., მამულია, გ. 2005. მასალები საქართველოსა და ჩრდილოეთ კავკასიის ურთიერთობის ისტორიიდან (1917-1921 წლები). თბილისი: არტანუჯი.

საკითხი კავკასიის ისტორიის მეტად საყურადღებო მომენტად რჩება.

მსჯელობა

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მდგომარეობა

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დამოუკიდებლობა 1918 წლის 26 მაისს, პირველი მსოფლიო ომის (1914-1918 წწ.) მიმდინარეობისას გამოცხადდა, კავკასია კი საომარი მოქმედებების ერთ-ერთ ეპიცენტრს წარმოადგენდა, ამ ფონზე ქვეყნის პირველმა ხელმძღვანელობამ დამოუკიდებლობის აქტშივე ხაზი გაუსვა, რომ საქართველო საერთაშორისო ომიანობაში მუდმივ ნეიტრალურ პოზიციას იჭერდა. აქტი დეკლარირებდა, რომ რესპუბლიკა ისწრაფოდა ყველა საერთაშორისო ძალასთან კეთილმეზობლური ურთიერთობების დამყარებისკენ, განსაკუთრებით კი მოსაზღვრე სახელმწიფოებსა და ერებთან (შარაძე, 2001: 19-20). რესპუბლიკის პირველი ნაბიჯები ოსმალეთის იმპერიის ტერიტორიული პრეტენზიების ფონზე მიმდინარეობდა. უმედეგო მოლაპარაკებების პარალელურად გრძელდებოდა საომარი მოქმედებები. მიუხედავად წინააღმდეგობისა, 1918 წლის მარტში ოსმალებმა აჭარა დაიკავეს (გოგოლიშვილი, ბაციკაძე, 2020: 17-18).

მიუხედავად ომში გაცხადებული ნეიტრალიტეტისა, ქვეყნისთვის ძლიერი პოლიტიკური მოკავშირის ყოლას სასიცოცხლო მნიშვნელობა ჰქონდა. გერმანია, როგორც ომში ოსმალეთის მოკავშირე, რუსეთის მოწინააღმდეგე და საქართველოს დამოუკიდებლობის მთავარი მხარდამჭერი, რესპუბლიკისთვის ლოგიკურ საერთაშორისო მოკავშირეს წარმოადგენდა. 1918 წლის 28 მაისს გერმანიასა და საქართველოს შორის ქალაქ ფოთში დაიდო დროებითი შეთანხმება, გერმანიამ ფაქტობრივად ცნო საქართველოს დამოუკიდებლობა და დამყარდა წინასწარი თანამშრომლური ურთიერთობები. ზურაბ ავალიშვილის სიტყვებით რომ ვთქვათ „გერმანია გამოვიდა საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის ნათლიათ“ (ავალიშვილი, 1924 (1929): 59-60). შეთანხმებით გერმანია მზადყოფნას გამოხატავდა, რომ და-

ეცა საქართველოს დამოუკიდებლობა და ეშუამდგომლა რუსეთთან. სამხედრო კომისარი ფონ ნიდა ოსმალეთის მხარეს მიმართავდა, რომ გაეთვალისწინებინა აღნიშნული შეთანხმება, წინააღმდეგ შემთხვევაში კი იძულებული იქნებოდა ემოქმედა შესაბამისად (სცსსა, 1864, ა. 1, ს. 34, ფურც. 8-9). თუმცა, მსოფლიო ომში გერმანიის მარცხმა განაპირობა საქართველოს საგარეო ვექტორების ცვლილება, გერმანელთა პოზიციები ინგლისელებმა დაიკავეს, 1918 წლის ბოლოდან საქართველო პროანტანტურ პოზიციაზე გადავიდა, რაც საერთაშორისო აღიარებისა და თავისუფლების შენარჩუნების ერთადერთი გზა იყო. 1919 წლის მარტში მთავრობამ პარიზის სამშვიდობო კონფერენციას წარუდგინა მემორანდუმი, რომლითაც იგი ცდილობდა საქართველოს დამოუკიდებლობის აუცილებლობის ახსნასა და დასავლეთ ევროპის დაინტერესებას რეგიონით (MS. Wardr. c. 23 (2,3), fol. 3-9).

ოსმალეთთან კონფლიქტის შემდეგ, 1918 წლის დეკემბერში მიმდინარეობდა სრულმასშტაბიანი ომი სომხეთთან, რომელიც სომხეთის ჯარების საქართველოში შემოჭრით დაიწყო. ზოგად კრიტიკულ მდგომარეობას კიდევ უფრო ამწვავებდა ბოლშევიკების პერმანენტული აჯანყებები. 1918 წლის აპრილ-მაისში ბოლშევიკები შემოიჭრნენ აფხაზეთში, მთავრობამ თურქეთთან მებრძოლი გვარდიის ნაწილები აფხაზეთში გაგზავნა ვალიკო ჯუღელის მეთაურობით და სიტუაცია დროებით დასტაბილურდა (Джугели, 1920: 8-19). ივნისში ბოლშევიკები მეორედ შემოიჭრნენ აფხაზეთში, რასაც დაემატა ოსმალეთის დესანტის გადასხმა სოხუმში. აფხაზეთში სიტუაციის მოგვარებას მთელი ზაფხული დასჭირდა (მაზნიაშვილი, 1927: 59-79). 1918-1919 წლების მიჯნაზე, როდესაც ახალი დამთავრებული იყო სომხეთ-საქართველოს ომი, სოჭში შეიჭრნენ დენიკინელები. სიტუაცია ძალიან გართულდა, კონფლიქტი რამდენიმე თვე გაგრძელდა.

1918 წლის იანვრიდან დაიწყო არეულობა ცხინვალის რეგიონში. შეიარაღებული რაზმები არბევდნენ მოსახლეობას, აჯანყებულებმა მარტში ცხინვალის აიღეს, წესრიგის აღდგენის შემდეგ გაქცეული ბოლშევიკები მონაწილეობდნენ საჩხერისა და

დუშეთის მაზრებში მოწყობილ გამოსვლებში. ცხინვალში ბოლშევიკურ აჯანყებებს ადგილი ჰქონდა 1919 წლის შემოდგომასა და 1920 წლის ივნისშიც (სილაქაძე, 2022: 11-40). ბოლშევიკების მიერ ორგანიზებულ გამოსვლებს ადგილი ჰქონდა ლეჩხუმში, სამცხესა და დუშეთში. მართალია, ქართველი გლეხების მცირედი ნაწილი მონაწილეობდა გამოსვლებში, რომელსაც არ შეეძლო ხელშესახები შედეგების მიღწევა (Kazemzadeh, 1951: 193), თუმცა პერმანენტული ქაოსი აფერხებდა ქვეყნის განვითარებას, ახლად ფეხადგმულ რესპუბლიკას ერთდროულად და უწყვეტად უწევდა გარე და შიდა შემოტევების მოგერიება.

არსებული რეალობიდან გამომდინარე, ბუნებრივია, პირველი რესპუბლიკის ბიუჯეტის დიდი ნაწილი თავდაცვაზე იხარჯებოდა. 1918-1919 წლებში თავდაცვის ხარჯებმა შეადგინა ქვეყნის მთელი ბიუჯეტის 30.39% (201.021.373 მანეთი). ხოლო თუ 1919-1920 წლებში ნავარაუდები იყო 31.50%, რეალურად შეადგინა 36.56%. უწყვეტი ომიანობის და ლოჯისტიკური საჭიროებების გამო მნიშვნელოვანი ნაწილი იხარჯებოდა გზათა სამინისტროზე, სამხედრო და გზათა სამინისტრო ერთად ბიუჯეტის ნახევარზე მეტს მოითხოვდა (პროექტი, 1920: V-VI). ეს ხდებოდა ეკონომიკური კრიზისის პირობებში, დარღვეული, ზოგიერთ შემთხვევაში შეწყვეტილი სავაჭრო ურთიერთობების ფონზე. მიუხედავად კოლოსალური ხარჯებისა, სამხედრო საქმეს ბევრი პრობლემა გააჩნდა, არადაამაკმაყოფილებელი კვება, სურსათის კრიზისი, კეთილმოწყობელი ყაზარმები და ა.შ. (სილაქაძე, 2023:107). იყო ისეთი შემთხვევებიც, როცა მოსახლეობა აგროვებდა მიზერულ თანხებს ქვეყნის თავდაცვის საჭიროებებისთვის. მაგალითად, სომხეთთან ომის დროს გორის მასწავლებელთა კავშირმა დაადგინა, რომ მათი ხელფასებიდან 5% გადასცემოდა „ფრონტის დამხმარე კომიტეტს“ (საქართველოს რესპუბლიკა N7, 1919: 4). ყველაფერს თან ერთოდა დაწესებულებებში დარღვევებისა და დიდი რაოდენობით ფული ფლანგვის შემთხვევები (კობახიძე..., 2020: 106-109).

ამ რთული რეალობის პირობებში ნიშანდობლივი და საყურადღებოა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკისა და ჩრდილოეთ კავკასიის ურთიერთობა 1918-1921 წლებში, რომლის სპეციფიკური ხასიათი ჯერ კიდევ არაა სრულყოფილად წარმოჩენილი.

*საქართველოს ურთიერთობა ჩრდილოეთ კავკასიასთან
(1918-1921)*

1917 წლის რევოლუციის შემდეგ შექმნილ აურზაურში ჩრდილოეთ კავკასიის დამოუკიდებელი ერთობის ჩამოყალიბების პროცესი საქართველოსთან სერიოზული გაურკვევლობებით დაიწყო. მაშინ, როდესაც ჯერ კიდევ ბუნდოვანი იყო მთიელთა პოსტ-რევოლუციური რუსეთის შემადგენლობაში დარჩენისა თუ დამოუკიდებლობის საკითხი, 1917 წლის ნოემბერში ჩრდილოეთ კავკასიის გაერთიანებულ მთიელთა კავშირმა თავის შემადგენლობაში მიიღო აფხაზეთი. დეკემბერში, საქართველოს ეროვნული ინტერპარტიული საბჭოს სხდომაზე აკაკი ჩხენკელი აღნიშნავდა, რომ მთიელთა მთავრობას ქართველებთან კავშირის დამყარების სურვილი ჰქონდათ, თუმცა ამას საზღვრების მოუწესრიგებლობა, კერძოდ კი აფხაზეთის მთიელთა კავშირში მიღება აფერხებდა (სცსსა, ფ. 1836, ან. 1, საქ. 3, ფურც. 11). მას შემდეგ, რაც მთიელები დამოუკიდებლობის გზას დაადგნენ, ვითარება შეიცვალა. 1918 წლის 11 მაისის მთიელთა რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის დეკლარაციაში ჩაიწერა, რომ სამხრეთ საზღვარი ამიერკავკასიის მთავრობასთან შეთანხმებით განისაზღვრებოდა (Cоюз..., 2013: 54, 76). რთული გასაგები არავისთვის იყო, რომ მთიელთა დამოუკიდებლობა და საქართველოსთან მეგობრული ურთიერთობები ერთმანეთთან იყო გადაჯაჭვული.

ჩრდილოეთ კავკასიაში შექმნილი მთიელთა რესპუბლიკა, საქართველოს მსგავსად, ებრძოდა როგორც დენიკინელებს, ისე ბოლშევიკებს და დამოუკიდებლობის შესანარჩუნებლად საერთაშორისო მხარდაჭერის მოპოვებას ცდილობდა. მთიელთა რესპუბლიკას მსოფლიო პროოსმალურ ძალად აღიქვამდა. თუმცა,

1918 წლის ბოლოდან მათი პოლიტიკური ვექტორი მყარად პრო-ანტანტური მიმართულებით ჩამოყალიბდა და საქართველოს კურსს დაემთხვა. ინგლისელთა მოთხოვნის შესაბამისად ოსმალეთის ჯარებმა დეკემბერში სრულად დატოვეს ჩრდ. კავკასია. მთიელთა რესპუბლიკის საგარეო საქმეთა მინისტრი ჰაიდარ ბამატი ნოემბერში შვეიცარიაში ჩადის და ინგლის-საფრანგეთის მხარდაჭერის მისაღებად დიპლომატიურ მოღვაწეობას იწყებს. იგი ცდილობს ევროპა დაარწმუნოს იმაში, რომ ბოლშევიკების წინააღმდეგ არა დენიკინის, არამედ რუსეთის იმპერიალიზმის მარწუხებში მოქცეული ერების დამოუკიდებლობა შექმნიდა ევროპისთვის ხელშესახები პოლიტიკური და ეკონომიკური წარმატების რეალურ საფუძველს. ამავდროულად, ბამატი ხედავდა, რომ დასავლური პოლიტიკის კონცეფცია აქეთკენ არ მიდიოდა და მთიელთა რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის ერთადერთი გზა კავკასიის კონფედერაციაზე გადიოდა (მამულია, 2021: 2, 6-9, 17). ჯერ კიდევ 1918 წლის თებერვალში, დამოუკიდებლობის გამოცხადებამდე, მთიელებმა ამიერკავკასიას პოლიტიკური და ეკონომიკური გაერთიანების პოტენციური გზების მოძებნა შესთავაზეს. ამისათვის, ჩრდილოეთ კავკასიისა და დაღესტნის მთიელთა კავშირმა სპეციალური კომისიაც ჩამოაყალიბა (ვაჩაგაევი, 2022: 1-3). თავის მხრივ საგარეო საქმეთა მინისტრო აკაკი ჩხენკელი 1918 წლის 27 მაისს ჰაიდარ ბამატს სწერდა, რომ საქართველო მისალმებოდა ახლობელ კავკასიურ ერებთან და დაღესტანთან მჭიდრო კავშირების დამყარებას კონფედერაციულ საწყისებზე. ამავდროულად, 31 მაისს ჩერმოევს აცნობებდა, რომ გერმანიასთან მოლაპარაკებებში დაიცავდა მთიელთა ინტერესებს, მხარს დაუჭერდა მათი დამოუკიდებლობის განმტკიცებას (სცსსა, ფ. 1864, ან. 2, საქ. 43, ფურც. 1-2).

აქვე საგულისხმოა, რომ საქართველო კონფედერაციისთვის თავდაპირველად საჭიროდ თვლიდა ცალკეული სახელმწიფოების დამოუკიდებლობის გამყარებას. 1918 წლის ნოემბერში, მთავრობა თავის დიპლომატიურ წარმომადგენლობას საიდუმლოდ ავალებდა, რომ ქვეყანა ამიერკავკასიის კონფედერაციის

წინააღმდეგი არ უნდა ყოფილიყო, თუმცა ამისათვის პირველ რიგში ცალკეული ერები უნდა განმტკიცებულიყვნენ, როგორც დამოუკიდებელი სახელმწიფოები (სცსსა, ფ. 1861, ან. 3, საქ. 4, ფურც. 7-8). იგივე პოზიცია უნდა ყოფილიყო ამომავალი წერტილი ჩრდილოეთთან პოლიტიკური ურთიერთობის ნაწილში. ამიტომ, საქართველო ხელს უწყობდა მთიელების დამოუკიდებლობას. მთავრობამ თერგის რესპუბლიკასთან მოლაპარაკებების საწარმოებლად შექმნა სპეციალური კომისია, რომელშიც შედიოდნენ გზათა მინისტრი ივანე ლორთქიფანიძე, შინაგან საქმეთა მინისტრის მოადგილე გერასიმე მახარაძე და ეროვნული გვარდიის შტაბის თავმჯდომარე ვალერიან ჯუღელი (სცსსა, ფ. 1861, ან. 2, საქ. 13, ფურც. 3).

საქართველოს მთავრობა კარგად აცნობიერებდა ჩრდილოეთ კავკასიაში მიმდინარე პროცესების მნიშვნელობასა და მთიელთა მხარდაჭერის აუცილებლობას საქართველოს უსაფრთხოებისათვის. ჩრდილოეთ კავკასიის დამოუკიდებლობა საქართველოს და აზერბაიჯანის ინტერესებს პირდაპირ უკავშირდებოდა იმდენად, რამდენადაც კავკასიელი ერების დამოუკიდებლობა ერთმანეთის უსაფრთხოებას აძლიერებდა და რუსეთთან თავდაცვის ფარს ქმნიდა. ამავდროულად, მათი მხარდაჭერის გარეშე შეუძლებელი იყო მთიელთა თავისუფლების უზრუნველყოფა. ინტერესთან თანხვედრიდან გამომდინარე, ხელისუფლება შესაბამისი სერიოზულობით უდგებოდა საკითხს. მაგალითისთვის, 1919 წელს საქართველოს მთავრობამ საიდუმლო დადგენილებით სამხედრო ფონდიდან გამოყო მილიონი მანეთი მხოლოდ ჩრდილოეთ კავკასიაში დაზვერვის საჭიროებებისათვის (სცსსა, ფ. 1861, ან. 3, საქ. 4, ფურც. 76). დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობა, თავისი არსებობის განმავლობაში, პრაქტიკულად უწყვეტად აწარმოებდა მთიელთა რესპუბლიკის მხარდაჭერას, მორალური, დიპლომატიური და რაც მთავარია, პრაქტიკულ-მატერიალური რესურსით.

1919 წლის დასაწყისიდან, მას შემდეგ რაც დაიწყო შეტაკება მთიელებსა და დენიკინელებს შორის, დახმარების პრო-

ცესი უფრო აქტიურ ფაზაში გადავიდა. მთიელებმა დახმარების აღმოჩენის თხოვნით საქართველოს მიმართეს. საგარეო საქმეთა მინისტრს დაევალა მთავრობის სახელით შესაბამისი საპროტესტო ნოტის გამოცხადება და მთიელთა კავშირის რესპუბლიკას გამოეყო კრედიტი 3 მილიონი რუბლის ოდენობით (სცსსა, ფ. 1861, ან. 2, საქ. 13, ფურც. 5).

რთული გასაგები არავისთვის იყო, რომ დენიკინის წინააღმდეგ ბრძოლით მთიელები არა მხოლოდ მათი, არამედ მთელი კავკასიის საქმეს აკეთებდნენ. ჩრდილოელები სამხრეთელების მხარდაჭერის გასაზრდელად ცდილობდნენ იმ საშიშროების წარმოჩენას, რაც მთიელთა მარტო დარჩენას შეიძლება გამოეწვია. ოსი საზოგადო მოღვაწე ახმედ ცალიკოვი მიუთითებდა, რომ ისინი და ბოლშევიკები დენიკინელებთან ბრძოლაში ერთ მხარეს აღმოჩნდნენ, რაც ბოლშევიკებისადმი სიმპათიის ზრდის საშიშროებას ქმნიდა და მხოლოდ მოკავშირეების შეიარაღებული მხარდაჭერით გახდებოდა შესაძლებელი ბოლშევიკური განწყობების მზარდი პროცესის შეჩერება (სცსსა, ფ. 1864, ან. 2, საქ. 102). ეს ყველაფერი ქართველებს კარგად ესმოდათ, სწორედ ამიტომ ხერხდებოდა მთიელთა მატერიალური დახმარება ქვეყნის უმწვავესი ფინანსური გამოწვევების პირობებშიც. ისიც ცხადი იყო, რომ საქართველოს რესურსები ამ საფრთხეებს ვერ შეაჩერებდა და მთავრობა საერთაშორისო მხარდაჭერასაც ეძებდა.

5 მარტს გამოცხადებულ კატეგორიულ საპროტესტო ნოტაში საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრი ევგენი გეგეჭკორი გმობდა თეთრი გვარდიის მიერ თვითგამორკვევის უფლებისა და მთიელთა რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის ხელყოფას და მიუთითებდა, რომ საქართველო სრულ სოლიდარობასა და თანაგრძნობას უცხადებდა მთიელებს მათი დამოუკიდებლობის დაცვის საქმეში (საქართველოს რესპუბლიკა N51, 1919: 2). მიუხედავად იმისა, რომ ნოტა დამოუკიდებლობის ცნობისა თუ უარყოფის საკითხს მსოფლიო კონგრესის საქმედ თვლიდა, საქართველოს ფაქტობრივად საერთაშორისოდ აცხადებდა მის პოზიციას

და აღიარებდა მთიელთა რესპუბლიკის დამოუკიდებლობას. ამავდროულად, ნოტა ერთგვარად აფრთხილებდა დენიკინს, რომ მისი დაპირისპირება მთიელებთან ამ უკანასკნელთა ბოლშევიკურ გზით სიარულს შეუწყობდა ხელს.

პარალელურად არ წყდებოდა საერთო კავკასიური ნიად-აგის მოძებნის ცდები. აპრილში თბილისში გაიხსნა კავკასიის რესპუბლიკების კონფერენცია, რომელზეც რამდენიმე, პოლიტიკური, ფინანსური, ლტოლვილთა და ა.შ. კომისია ჩამოყალიბდა. მთიელებიდან კანტემირის გარდა მონაწილეობდნენ მურუნდინ პენზულაევი და ასლანბეკ ბუთაევი. პოლიტიკურ დღის წესრიგში იდგა კავკასიის გაერთიანების საკითხი, ოთხ რესპუბლიკას პირველ რიგში ერთმანეთი უნდა ელიარებინა, საზღვრები გაემიჯნა და თავდაცვისა და საგარეო პოლიტიკის საერთო მექანიზმი შეემუშავებინა (სცსსა, ფ. 1864, ან.1, საქ. 131, ფურც. 1-3). თუმცა, კონფერენციის მსვლელობაზე გამოჩნდა გარკვეული დისონანსი სომხური დელეგაციის მხრიდან. პარალელურად კრიტიკულად ვითარდებოდა სიტუაცია ჩეჩნეთში.

საქართველოს სარდლობა შეძლებისდაგვარად ცდილობდა დამატებითი დახმარება აღმოეჩინა არსებული სახელმწიფო რესურსიდან. 1919 წლის მარტში, გენერალ-მაიორ ანდრონიკაშვილის მოხსენების საფუძველზე, მთიელებს გადაეცათ ორი აეროპლანი და 2-2 სატვირთო და მსუბუქი ავტომობილი. მარტშივე მთიელებმა ქართულ მხარეს თხოვნით მიმართეს, რომ მათთვის გადაეცათ რადიოსადგური, რისთვისაც მოსალაპარაკებლად მოავლინეს ვინმე გ. ბუთაევი. აპრილში მთავრობამ მთიელებს უსასყიდლოდ გადასცა 280 ათას რუბლად ღირებული რადიოსადგური და 40 ათას რუბლად ღირებული ახალი ანძა (სცსსა, ფ. 1861, ან. 2, საქ. 13, ფურც. 7-17)⁷¹.

მთავრობა ფაქტობრივად ემზადებოდა დენიკინთან პოტენციური კონფლიქტისთვის, 1919 წლის აპრილში დაიხურა დარიალის ხეობა, მიღებულ იქნა ზომები სასაზღვრო დაცვის გასამძლიერებლად, სამხედრო და საგარეო უწყებებს დაევაალათ გაერ-

⁷¹ იგივე: სცსსა, ფონდი 1861, ანაწერი 2, საქმე 31, ფურცელი 1-8.

კვიათ თუ რა პოზიციას დაიკავებდა აზერბაიჯანი დენიკინელებთან მოსალოდნელი ომის დროს და კატეგორიულად განეცხადებინათ, რომ თუ აზერბაიჯანი არ გაუწევდა წინააღმდეგობას დენიკინს, საქართველო დაიჭერდა ყველა სტრატეგიულ სასაზღვრო პუნქტს (სცსსა, ფ. 1861, ან. 3, საქ. 4, ფურც. 26). აღნიშნული გზავნილი კიდევ ერთი ნათელი მაგალითია, თუ რა სიმძაფრით აღიქვამდა მთავრობა კავკასიაში მიმდინარე ბატალიების სასიცოცხლო მნიშვნელობას. რუსების წინსვლის გამო, მთიელთა მთავრობას მოუწია ჩრდილოეთ კავკასიის დატოვება. აგვისტოში მთიელებმა სამხედრო კომიტეტი სწორედ თბილისში ჩამოაყალიბეს და მასში საქართველოს სამხედრო სამინისტროს წარმომადგენელი მიიწვიეს (სცსსა, ფ. 1864, ან. 1, საქ. 34, ფურც. 16).

გასაკვირი არაა, რომ დენიკინი მის წინააღმდეგ მიმართული ძალისხმევის სიმძლავრეს გარე ფაქტორებს, კერძოდ კი საქართველოს უკავშირდება. გავრცელებული ინფორმაციის თანახმად, (1919 წლის აგვისტო-სექტემბერში) თბილისიდან ჩეჩნეთში ჩავიდა სამოცი ქართველი ოფიცერი, ასევე უზუნ ხაჯის საქართველოდან მიუღია ოთხმოცი ტყვიამფრქვევი და 2 მილიონამდე ვაზნა. ამ უკანასკნელის ბანაკში იმყოფებოდნენ ქართველი სამხედრო მრჩეველები, გენერალ კერესელიძის მეთაურობით (Marshall, 2010: 127). დენიკინის ხელთ არსებული ინფორმაცია სიმართლეს შეესაბამებოდა. 1919 წლის ივლისში სამხედრო მინისტრმა დაიბარა პოლკოვნიკი ლეო კერესელიძე და დავალება მისცა, რომ შეექმნა 30-40 ოფიცრისა და 100-200 რიგითისგან შემდგარი რაზმი და აერჩია ჩეჩნეთში წასულიყო თუ დაღესტანში. კერესელიძემ ჩეჩნეთის მიმართულება აირჩია, შეკრიბა 36 ოფიცერი და 100 ინსტრუქტორი ჩეჩენი მეზრძოლების დასახმარებლად, გვარდიისგან კი მიიღო 500 შაშხანა რამდენიმე ასეული ათასი ვაზნით, 12 ტყვიამფრქვევი 200 ათასი ვაზნით, 14 აპარატი, ხელყუმბარები და 250 ათასი მანეთი (სცსსა, ფ. 1969, ან. 4, საქ. 6, ფურც. 67). აგვისტოში ქართული ლეგიონი ჩეჩნეთში ჩავიდა, რისთვისაც დამატებით გამოიყო ორი ტყვიამფრქვევი, 50 თოფი, 4 ცხენი, 2 ეტლი და 40 ცხვარი (სცსსა, ფ. 1969, ან. 2, საქ. 34, ფურც.

1). კერესელიძე მთიელთა რესპუბლიკის ჯარების მთავარსარდლად დანიშნეს. მთიელების დასახმარებლად კერესელიძის გაგზავნა შემთხვევითი არ ყოფილა, იგი ჯერ კიდევ პირველი მსოფლიო ომის დროს ოსმალეთში ჩამოყალიბებული ქართული ლეგიონით იბრძოდა რუსეთის იმპერიის წინააღმდეგ.

საგულისხმოა კიდევ ერთი გარემოება. თავად ჩრდილოეთ კავკასიაში არ არსებობდა შიდა კონსოლიდაცია. როგორც ჩანს, მოქმედებდნენ ძალები, რომლებიც რესპუბლიკის ხელისუფლებას არ ეთანხმებოდნენ რიგ საკითხებში. 1919 წლის მაისში პარიზის კონფერენციაზე მთიელების მიერ გაგზავნილ ერთ-ერთ მემორანდუმში გაცხადებულია პრეტენზია საქართველოს ტერიტორიებზე: აფხაზეთზე, ზაქათალასა და სამაჩაბლოზე (Гражданская война..., 2014: 752-753). არსებულ უთანხმოებაზე მიუთითებს ალიხან კანტემირის მიერ 1919 წლის 23 მაისს პარიზში მყოფი დელეგაციისთვის გაგზავნილი წერილი, სადაც აღნიშნულია, რომ დენიკინთან მოლაპარაკებების ჩაშლისა და მოხალისეთა არმიის ჩეჩნეთზე დაწოლის შემდეგ, გარკვეული ჯგუფი, გენერალ ალიევის, იბრაიმ ჩულიკოვისა და სხვათა შემადგენლობით, ჩეჩნების სახელით დამოუკიდებლად დებს შეთანხმებას დენიკინთან, რომლის მიხედვითაც ჩეჩნეთს ექნებოდა თვითმმართველობა რუსეთის შემადგენლობაში, იგივეს აკეთებენ ინგუში გენერალი მალსაგოვი, ოსი პოლკოვნიკი ხაბაევი და ყაბარდოელი ბეკოვიჩ-ჩერკასკი (სცსსა, ფ. 1864, ან.1, საქ. 131, ფურც. 4). ამ ყველაფრის ფონზე საფიქრებელია, რომ საქართველოს მთავრობისთვის ცალკე მნიშვნელობა ჰქონდა მთიელთა რესპუბლიკის მოქმედი მთავრობის მხარდაჭერას, რამდენადაც არსებულ ქაოსში იგი წარმოადგენდა საქართველოს რეგიონული ინტერესების თანმხვედრ ძალას.

გარდა უშუალო დახმარებისა, მთავრობამ სამხედრო ფონდიდან საგარეო საქმეთა სამინისტროს განკარგულებაში გადადო 500000 მანეთი ჩრდილოეთ კავკასიის მთიელთა კომიტეტისთვის დახმარების აღმოსაჩენად და საერთოდ მთიელთა საქმეებისთვის (სცსსა, ფ. 1861, ან. 3, საქ. 4, ფურც. 59). ამით საქართველოს ხელ-

ისუფლება ერთგვარ რეზერვს ქმნიდა შემდგომი დახმარებისა და საჭიროებებისათვის. პარალელურად გრძელდებოდა მთიელთა დიპლომატიური საქმიანობა, რომელიც მთიელთა საკავშირო მეჯლისის შექმნასა და კავკასიური ერთობის საკითხზე მუშაობას აგრძელებდა. მთიელთა კომიტეტის ორგანიზებით 1919 წელის 27 აგვისტოს თბილისში კონფერენციის მოწვევა გადაწყდა (სცსსა, ფ. 1969, ან. 4, საქ. 6, ფურც. 3-6). კონფერენციაზე საქართველოს წარმომადგენელი ვალიკო ჯუღელი მკაფიოდ მიუთითებდა, რომ დენიკინის დასამარცხებლად საჭირო იყო კავკასიის გაერთიანება და ამ საქმისთვის საქართველო მზად იყო მაქსიმალური დახმარება გაეწია არა უბრალოდ სიყვარულის გამო, არამედ იმიტომ, რომ ეს იყო დენიკინის წინააღმდეგ საერთო კავკასიური ბრძოლა და ინტერესი (სცსსა, ფ. 1969, ან. 4, საქ. 6, ფურც. 8). მთავრობის ცივი გონებით მიდგომა ეფუძნებოდა საკითხის სასიცოცხლო მნიშვნელობას.

დიპლომატიური პროცესები ნელა ვითარდებოდა, მაშინ როდესაც თეთრი გვარდია წინ მიიწევდა და ჩრდილოეთ კავკასიის დიდი ნაწილის დაკავება შეძლო. საქართველოს ხელისუფლება შიშით უყურებდა დენიკინელების წინსვლას. 1919 წლის 2 ოქტომბერს საგარეო უწყება ნოტას უგზავნის დიდი ბრიტანეთის, საფრანგეთის, იტალიის და საბერძნეთის წარმომადგენლებს კავკასიაში, რათა ისინი ჩარეულიყვნენ კონფლიქტში და სამშვიდობო გზით გადაეჭრათ, წინააღმდეგ შემთხვევაში იგი სერიოზულ საფრთხეს შეუქმნიდა საქართველოსა და რეგიონს (საქართველოს რესპუბლიკა N223, 1919: 1-2).

1920 წლიდან ვითარება კიდევ უფრო კრიტიკულად შეიცვალა. მთიელთა მარცხის შემდეგ ქართულ ლეგიონს სიტუაციის გამოსწორება აღარ შეეძლო და საქართველოში დასაბრუნებლად ემზადებოდა. როგორც ჩანს იარაღის ხელში ჩაგდების მიზნით, აზერბაიჯანის წარმომადგენელმა ნური ფაშამ იანვარში ქართული ლეგიონისთვის გაგზავნილი იარაღი დაისაკუთრა, რასაც საქართველოს ენერგიული მიმართვა მოჰყვა და ორი ოფიცერი გაიგზავნა აზერბაიჯანში კერესელიძის რაზმის იარა-

დის თბილისში ჩამოსატანად (სცსსა, ფ. 1861, ან. 3, საქ. 25, ფურც. 1, 9-13). უკვე თებერვალში კერესელიძე ჟორდანიას აცნობებდა ჯარისკაცების კრიტიკულ მდგომარეობას და მიმართავდა, რომ რაზმის ლიკვიდაციისთვის გამოეყო კომისია და საჭირო თანხები (სცსსა, ფ. 1861, ან. 2, საქ. 13, ფურც. 27). შეიძლება ითქვას, რომ 1920 წლის დასაწყისიდან მთიელებისადმი აქტიური სამხედრო დახმარება შენედა, ვინაიდან წარმატების იმედიც დაიკარგა. თუმცა, გრძელდებოდა ფინანსური და დიპლომატიური მხარდაჭერა. თებერვალში მთავრობის მიერ შექმნილი სპეციალური კომისია მთიელებს ფინანსური ანგარიშგების ორგანიზებაში ეხმარებოდა და მათგან ორ კაციან წარმომადგენლობას ითხოვდა, რათა მათთან შეთანხმებით განხორციელებულიყო მთავრობის მიერ გაცემული 3 მილიონამდე რუბლის განაწილება სამხედრო პირთა ანაზღაურებისა და სხვა ხარჯებისათვის (სცსსა, ფ. 1861, ან. 2, საქ. 13, ფურც. 18).

ლტოლვილების ნაკადმა რთული ვითარება შექმნა და გარკვეულწილად დაძაბა სიტუაცია ხალხში. ამის საშიშროებას მანამდეც აღიქვამდნენ, ჯერ კიდევ 1919 წლის ივნისში გაიცა რეკომენდაცია საზღვრის ჩაკეტვის თაობაზე (სცსსა, ფ. 1861, ან. 1, საქ. 268, ფურც. 1). 1920 წლის გაზაფხულზე შევიწროებული მთიელი ლტოლვილები საქართველოში შემოვიდნენ, 22 აპრილს მიეცათ უფლება უკან დაბრუნებულიყვნენ თავიანთი ქონებით (სცსსა, ფ. 1861, ან. 2, საქ. 172, ფურც. 3).

შექმნილი სიტუაციის ფონზე საგულისხმოა საქართველოს მთავრობის დამოუკიდებულება ყუბანის რესპუბლიკასთან. თეთრი გვარდიის გავლენის ქვეშ მოქცეული ჩრდილო-დასავლეთ კავკასია დამოუკიდებლობის გზებს ეძებდა. 1920 წლის აპრილში ყუბანის რესპუბლიკის წარმომადგენლები, ტიმოშენკო და დრობაშევი ამიერკავკასიის ქვეყნებს აცნობებდნენ, რომ ისინი არ ენდობოდნენ არც თეთრგვარდიელებსა და არც ბოლშევიკებს, სურდათ დამოუკიდებლობა და აღიარებდნენ კავკასიაში წარმოქმნილი ქვეყნების დამოუკიდებლობას (სცსსა, ფ. 1869, ან. 1, საქ. 4, ფურც. 58-59). ნოტაზე პრაქტიკული პასუხი არ დაუგვიანებია

საქართველოს მთავრობას. 20 აპრილს ყუბანის მთავრობისთვის გაიცა სესხი 15 მილიონი მანეთის ოდენობით (სცსსა, ფ. 1861, ან. 3, საქ. 25, ფურც. 5). შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს მიდგომა ნათლად წარმოაჩენს ორ საკითხს: უპირველესად, მთავრობა თავისი ქვეყნის უსაფრთხოებად აღიქვამდა ჩრდილოეთ კავკასიის დამოუკიდებლობას, რისთვისაც მზად იყო თავისი უმწვერველი მდგომარეობის ფონზეც კი შეძლებისდაგვარი დახმარება გაეწია. მეორე მხრივ კი თანაბარ საფრთხედ მოიაზრებოდა როგორც თეთრგვარდიული, ისე ბოლშევიკური რუსეთი.

თუმცა, პოლიტიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე შეიზღუდა ამკარა დახმარების შესაძლებლობა და ეს ყველაფერი ფარულად გაგრძელდა. 1920 წლის 7 მაისს საბჭოთა რუსეთთან გაფორმებული მოსკოვის ხელშეკრულებით ორივე მხარე იღებდა ვალდებულებას, რომ ურთიერთ შორის დაეცვათ მკაცრი ნეიტრალიტეტი და მათ ტერიტორიაზე არ მიეცათ მოქმედების საშუალება არც ერთი ძალისა თუ ორგანიზაციისათვის, რომელიც საფრთხის ქვეშ დააყენებდა მხარეთა დამოუკიდებლობასა და ტერიტორიულ მთლიანობას (საქართველოს რესპუბლიკა N125, 1920:2). ეს ხელშეკრულება რუსეთისთვის ამოსუნთქვის საშუალება იყო, მას რამდენიმე დღით ადრე წინ უძღოდა წითელი არმიის წარუმატებელი შემოჭრა საქართველოში, გაფორმებიდან მალევე კი სამაჩაბლოში დაიწყო ბოლშევიკური აჯანყება, ადგილზე არსებული ბოლშევიკური ჯგუფები აწარმოებდნენ აქტიურ ანტისახელმწიფოებრივ მოქმედებებს და ა.შ. შეიძლება თამამად ითქვას, რომ ამას ქართული ოფიციალური კარგად ხვდებოდა და მთავრობა პაციფისტურ სიმშვიდეს არ მისცემია, რაც კავკასიის მხარდაჭერის საკითხიდანაც ჩანს. 1920 წლის შემოდგომაზე, დალესტნის ხანმოკლე ანტი-ბოლშევიკური აჯანყების შემდეგ, ჟორდანიამ და რამიშვილმა მოძრაობის მეთაურ გოცინსკის დახმარება აღუთქვეს, რაც მალევე აისახა 2400 შაშხანას, 4 ტყვიამფრქვევსა და ამუნიციას (Marshall, 2010: 134). აჯანყების დამარცხების შემდეგ, ტყეებში შეხიზნულ კელიჩ გირეის გენერალმა მდივანმა კიდევ გაუწია მცირედი დახმარება, გენერალმა

გედევანიშვილმა მხარდაჭერაზე თანხმობა განუცხადა, მაგრამ პოლიტიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე არ შეეძლო ამის გაკეთება და შესთავაზა, რომ პორტიდან ხორბალში დაემაღლათ იარაღი და ამგვარად მიეწოდებინათ მათთვის (სცსსა, ფ. 1861, ან. 2, საქ. 13, ფურც. 29).

აზერბაიჯანის გასაბჭოების შემდეგ, მთიელთა სრული დამოუკიდებლობის იდეაც კი რთულად წარმოსადგენი შეიქმნა. საქართველოს მთავრობის მიერ თავიდანვე აღებული ანტიბოლშევიკური კურსი არა მხოლოდ ემთხვეოდა მთიელთა დამოკიდებულებებს, არამედ, შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოსთან შეერთება დამოუკიდებლობის იდეის სიცოცხლის ერთადერთ გზად დარჩა. 1920 წლის 2 ივნისს ავარიის (დაღესტანი) მეთაური კაიტმაზ ალიხანოვი საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრს უგზავნის მეტად საინტერესო წერილს, რომელშიც აღნიშნავს, რომ ავარიის იმედები საქართველოსკენაა მიმართული და სრულიად ავარიის მეთაურთა გადაწყვეტილებით მინისტრს სთავაზობს ავარიის საქართველოსთან მიერთებას ავტონომიის უფლებით (სცსსა, ფ. 1864, ან. 1, საქ. 25, ფურც. 62-65)⁷². თუმცა, საბჭოთა რუსეთის კავკასიური ექსპანსია უკვე უშუალოდ საქართველოს დამოუკიდებლობას უქმნიდა სასიცოცხლო საშიშროებას, ქვეყანა აზერბაიჯანის გასაბჭოების შემდეგ უფრო აქტიურ თავდაცვაზე გადავიდა.

აჯანყების ჩახშობის შემდეგ, მთიელთა ემიგრირებული მთავრობისთვის დიპლომატია დამარცხებული ბრძოლის გაგრძელების ერთადერთ საშუალებად დარჩა. 1921 წლის თებერვალში საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ, მათ საქართველოს ემიგრირებული მთავრობაც შეუერთდა. 1921 წლის ივნისში ემიგრაციაში მყოფმა კავკასიის ოთხივე რესპუბლიკის მთავრობამ გამოსცა საერთო დეკლარაცია, რომლითაც მხარს უჭერდნენ ერთმანეთის დამოუკიდებლობას და თანხმდებოდნენ სამომავლო თანამშრომლობის საერთო პრინციპებზე, რომელსაც უნდა

⁷² იგივე წერილი ინახება შემდეგ საქმეში: სცსსა, ფონდი 1864, ანაწერი 1, საქმე 101, ფურცელი 1-5.

გაეძლიერებინა კავკასიის სახელმწიფოთა აღდგენილი დამოუკიდებლობა (სცსსა, ფ. 1861, ან. 3, საქ. 18, ფურც. 1-4).⁷³ აღნიშნულ ნაბიჯს კავკასიაში პრაქტიკული მდგომარეობის შეცვლა აღარ შეეძლო და მხოლოდ დაგვიანებული კავკასიური თანამშრომლობის დიპლომატიურ გამოხატულებას წარმოადგენდა.

დასკვნა

საქართველოს პირველი რესპუბლიკის შექმნისა და ჩამოყალიბების პროცესი ურთულესი გეოპოლიტიკური კონფლიქტების და მძაფრი შიდა კრიზისების ფონზე მიმდინარეობდა. იგივე ითქმის ჩრდილოეთ კავკასიის მთიელთა რესპუბლიკაზე, რომლის დამოუკიდებლობის მთავარ მტერს ჯერ თეთრგვარდიული რუსეთი, შემდეგ კი ბოლშევიკები წარმოადგენდნენ. ხსენებული ძალები არა მხოლოდ მთიელთა, არამედ ნებისმიერი კავკასიური სახელმწიფოს დამოუკიდებლობას ეწინააღმდეგებოდნენ, ამიტომ საქართველო მათთან უშუალო და უწყვეტ ბრძოლაში იყო ჩაბმული. შესაბამისად, ქართველების და მთიელების ინტერესები ერთმანეთს თანხვდებოდა, რამდენადაც ამ ინტერესების დაცვა ერთი ძალის წინაშე უწევდათ. პირველ მსოფლიო ომში ანტანტის გამარჯვების შემდეგ, საქართველოს გერმანული და მთიელების ოსმალური ორიენტაცია ანტანტური ორიენტაციით შეიცვალა, რამაც პოლიტიკური ვექტორების თანხვედრის დიაპაზონი გააფართოვა.

ჩრდილოეთ კავკასიის დამოუკიდებლობის საკითხის ბედი ამიერკავკასიაზე, განსაკუთრებით კი აზერბაიჯანსა და საქართველოზე გადიოდა და ეს ანტანტის მხარდაჭერის მოპოვების უშედეგო მცდელობის შემდეგ კიდევ უფრო ნათელი გახდა. ორივე სახელმწიფოს კარგად ესმოდა კავკასიური ერთობის აუცილებლობა თავისუფლების შენარჩუნებისათვის, თუმცა ხელშესახები ერთობის მიღწევა ვერ მოხერხდა. 1920 წლის აპრილში აზერბაიჯანის გასაბჭოების შემდეგ კი ბოლშევიკებით გარშემორტყმ-

⁷³ ფრანგულ ენაზე გამოქვეყნებული დეკლარაცია იხილეთ: სცსსა, ფონდი 1861, ანაწერი 3, საქმე 56. ხელს აწერენ აკაკი ჩხენკელი, აბდულ მეჯიდ (ტაპა) ჩერმოივი, აღიმარდან ბეგ თოფჩიბაშევი და ავეტის აპარონიანი.

ული, დაქსაქსული მთიელების ერთადერთ იმედად საქართველო დარჩა, რაც საქართველოსთან ავტონომიის უფლებით მიერთების თხოვნამდე მივიდა.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა თავისი არსებობის მანძილზე უწყვეტად უჭერდა მხარს მთიელთა რესპუბლიკას, პოლიტიკური და რაც მთავარია მატერიალურ-ტექნიკური და ფინანსური დახმარების სახით. შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს მიდგომას ამ ურთიერთობებში განსაზღვრავდა არა პოლიტიკური მეგობრის იდეა, არამედ საერთო საჭიროებები. საქართველოს პირდაპირ ინტერესებში შედიოდა მთიელთა დამოუკიდებლობა, რამდენადაც იგი კავკასიის თავისუფლების აუცილებელ ასპექტს და რუსეთისგან თავდაცვის ფარს წარმოადგენდა. სწორედ ამიტომ, საქართველოს მთავრობა მთიელთა ბრძოლას საკუთარ ბრძოლად მიიჩნევდა, რის გამოც უმწვავესი ფინანსური პრობლემების ფონზეც კი შეძლებისდაგვარად უზრუნველყოფდა მთიელთა მატერიალურ მხარდაჭერას. აღნიშნული მატერიალური და პოლიტიკური თანადგომა არ შეწყვეტილა რესპუბლიკის არსებობის მანძილზე.

ამავდროულად, გეოგრაფიული და პოლიტიკური ფაქტორებიდან გამომდინარე, საქართველო იქცა მთიელთა რესპუბლიკის სიცოცხლის გზად, მთიელთა ემიგრირებული მთავრობა თბილისში განაგრძობდა მოღვაწეობას, აქვე მიმდინარეობდა კავკასიური ერთობის შექმნის მორიგი მცდელობები. მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნულმა მონდომებამ სასურველი შედეგი არ გამოიღო, იგი მეტად მნიშვნელოვან და საყურადღებო ისტორიულ მომენტს წარმოადგენს კავკასიის ახალ ისტორიაში.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები:

ავალიშვილი, ზ. (1929). საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918-1921 წლების საერთაშორისო პოლიტიკაში (თარგმანი შალვა ელიაშვილის წინასიტყვაობით). ტფილისი.

- გოგოლიშვილი, ო., ბაციკაძე, გ. (2020). ბათუმის ოლქი 1917-1921 წლებში, გიორგი მაზნიაშვილი. ბათუმი: გამომცემლობა „ლაზარე“.
- ვაჩაგაევი, მ. (2022). ქართული ლეგიონი ჩეჩნეთში (1919 წლის სექტემბერი - 1920 წლის დეკემბერი). საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევის ფონდი. <https://gfsis.org.ge/ge/publications/view/3205>.
- კობახიძე, ბ., ირემაძე, ი., ხვადაგანი, ი., ხვადაგანი, დ. (2020). საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სახელმწიფო კონტროლი. თბილისი: სახელმწიფო აუდიტის სამსახური.
- მაზნიაშვილი, გ. (1927). მოგონებანი 1917-1925. ტფილისი: სახელმწიფო გამომცემლობა.
- მამულია, გ. (2021). ანტანტის სახელმწიფოებისა და ჩრდილოეთ კავკასიის მთიელთა რესპუბლიკის ურთიერთობის ისტორიიდან (1919 წ.). საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევის ფონდი. <https://gfsis.org.ge/ge/publications/view/2912>.
- საქართველოს რესპუბლიკა N7. 1919. მთავრობის მოამბე, ყოველდღიური გამოცემა 1918-1921.
- საქართველოს რესპუბლიკა N51. 1919.
- საქართველოს რესპუბლიკა N125, 1920.
- საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი (სცსსა), ფონდი 1836, ანაწერი 1, საქმე 3.
- სცსსა, ფონდი 1861, ანაწერი 1, საქმე 268.
- სცსაა, ფონდი 1861, ანაწერი 2, საქმე 13.
- სცსსა, ფონდი 1861, ანაწერი 2, საქმე 31.
- სცსსა, ფონდი 1861, ანაწერი 2, საქმე 172.
- სცსსა, ფონდი 1861, ანაწერი 3, საქმე 4.
- სცსსა, ფონდი 1861, ანაწერი 3, საქმე 18.
- სცსსა, ფონდი 1861, ანაწერი 3, საქმე 25.
- სცსსა, ფონდი 1861, ანაწერი 3, საქმე 56.
- სცსსა, ფონდი 1864, ანაწერი 1, საქმე 25.

- სცსსა, ფონდი 1864, ანაწერი 1, საქმე 101.
- სცსსა, ფონდი 1864, ანაწერი 1, საქმე 34.
- სცსსა, ფონდი 1864, ანაწერი 1, საქმე 131.
- სცსსა, ფონდი 1864, ანაწერი 2, საქმე 43.
- სცსსა, ფონდი 1864, ანაწერი 2, საქმე 102.
- სცსსა, ფონდი 1869, ანაწერი 1, საქმე 4.
- სცსსა, ფონდი 1969, ანაწერი 2, საქმე 34.
- სცსსა, ფონდი 1969, ანაწერი 4, საქმე 6.
- სილაქაძე, დ. (2022). საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა და ცხინვალის რეგიონის ბოლშევიკური აჯანყებები 1918-1920 წლებში. თბილისი. <https://shorturl.at/CvJEx>
- სილაქაძე, დ. (2023). საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის რეგულარული ჯარისა და სახალხო გვარდიის ორგანიზაცია და შეიარაღება (სადოქტორო დისერტაცია). თბილისი.
- შარაძე, გ., შარაძე, გ. (2001). ისტორიული რელიკვიების დაბრუნება (1918-1921). თბილისი.
- პროექტი სახელმწიფო ბიუჯეტისა 1920/21 წლისათვის. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა. (1920). ტფილისი: სახელმწიფო სტამბა.
- MS. Wardr. c. 23 (2,3), Memorandum of the Delegation of the Georgian Republic, presented to the Peace Conference. Bodleian Library (University of Oxford), Georgian Manuscripts. 26.03.1919.
- Kazemzadeh, F. (1951). The struggle for Transcaucasia, 1917-1921. New York.
- Marshall, A. (2010). The Caucasus Under Soviet Rule. New York: Routledge.
- Джугели, В. (1920). Тяжелый Крест. Тфилиси.
- Гражданская война в России и мусульмане: Сборник документов и материалов. (2014). Москва. <https://docs.historyrussia.org/ru/nodes/84663-grazhdanskaya-voyna-v-rossii-i-musulmane>

Союз объединенных горцев Северного Кавказа и Дагестана (1917-1918 гг.) и Горская Республика (1918-1920 гг.): Документы и материалы. (2013). Махачкала. <https://docs.Historyrussia.org/ru/nodes/84667>